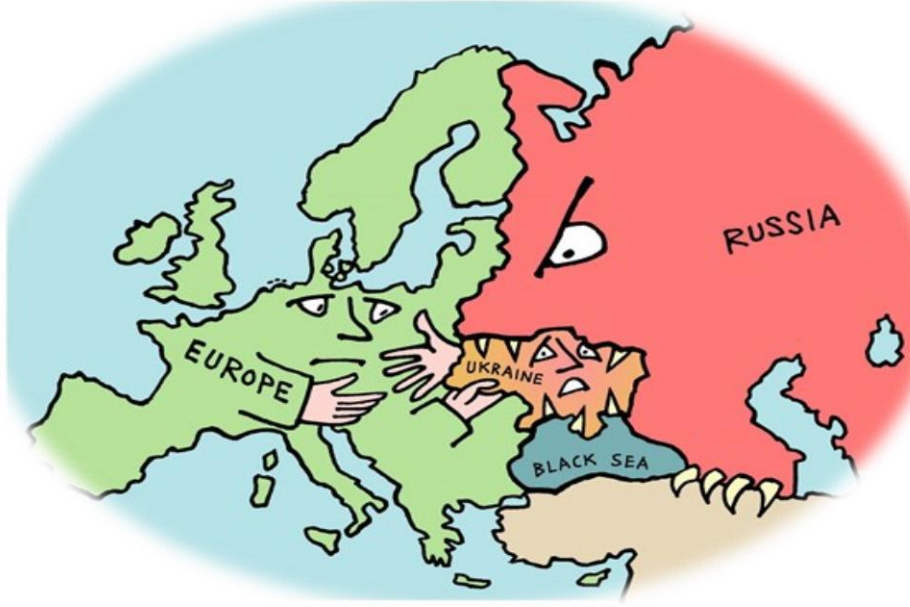


UKRAYNA KRİZİNDE NATO'NUN ROLÜ

Özge Filiz¹



ÖZET

Ukrayna krizi olarak nitelendirilen Kırım mevzusu, Rusya ve NATO ülkelerini karşı karşıya getirerek uluslararası çıkmaza doğru yol almaktadır. Kırım'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve yapılan referandum ile Rusya'ya bağlanması, Rusya'nın cesurca açıklamalar sergileyerek, NATO'ya ve üye ülkelere meydan okuması da değinilmesi gereken noktalardır. Diğer yandan üye ülkelerin, Kırım'ın ilhakını ve Rusya'ya bağlanmasını tanımamaları da krizin çözümlenmesini zorlaştırmaktadır. Ukrayna-Kırım krizinin taraflardaki etkisinden, NATO'nun yaptırımlarına ve bölge halkının istekleri doğrultusunda nasıl bir yol izleneceği üzerine analiz yapılacaktır. Türkiye'nin rolüne de değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Ukrayna Krizi, NATO, Rusya, ABD

¹ Özge Filiz Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim /Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisidir.

Giriş :

2013 yılında Kırım'da ortaya çıkan kriz, uluslararası bir hal almış, Kiev'deki istenmeyen yönetim nedeni ile Ukrayna'nın bölüneceği şeklinde yorumlar yapılmıştır. %60'a yakın Rus nüfusunun olduğu Kırım'da, Rusya'nın etkin olması ve krizin Rusya'ya olumlu olarak yansması sürpriz bir mesele değildir. 11 Mart itibari ile bağımsızlığını ilan ederek 16 Mart'ta Rusya'ya bağlanan Kırım, NATO'nun tepkisini çekmiş ve Rusya'ya bir takım yaptırımlar getirilmiştir. Bu da Rusya ve Batı olarak bölünmelere yol açarak krizin büyümesine neden olmaktadır. Bu krizin sonuçlanması ile dengelerin değişmesi an meselesi olabilir. ABD, AB ve NATO'nun tavırları bölgeyi daha çok hareketlendirmektedir.

Ukrayna, Rusya ve Batı için Neden önem teşkil ediyor?

Kruşçev, Ukrayna'nın Rus hâkimiyetinde olmasının 300.yıl dönümünde hediye olarak Kırımı Ukrayna'ya vermiştir. Ancak Sovyetler dağıldıktan sonra Ukrayna ile Rusya'nın çekişme yaşadığı yer olmuştur. Sivastopol'deki Karadeniz filosunun Ukrayna sınırlarında olması ve Rusya'nın bu filoyu kullanmak istemesi büyük sorun teşkil etmiştir. 1991'de Rusya'nın bu bölgeleri Ukrayna'ya bırakmak zorunda kalarak burada gücünü kaybetmesinin devamında diğer ülkelere bu bölgede söz hakkını tanınmasına yol açmıştır. Ukrayna bu dönemden sonra batı ile yakınlaşma politikası izlemiştir. ABD tarafında da bu bölge Rusların Akdeniz'e indirmelerini engelleyebilecek alan olması ve enerji kaynaklarının Avrupa'ya dağıtımının önünün açılması yönünden stratejik konum halini almıştır. Rusya Ukrayna'nın bağımsız olmasını yıllarca benimseyememiştir. En nihayetinde Rus kimliğini taşıyan bu ülke, Rusya için Avrupa'ya açılan kapı görevini görmektedir. Rusya'nın Avrasya hayali için slav politikası bitmemiş olup, uzun vadede ilerletebilmesi için bu coğrafyayı hâkimiyet altında tutmak istemesi doğal bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir.

Ukrayna'nın AB yahut NATO'ya üye olması, Rusya'nın güvenliğini tehlikeye düşüreceğinden, bu konudaki hiçbir yaptırımı Rusya kabul etmemektedir. 2008 yılında NATO'nun Brüksel'de yapmış olduğu zirve de Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya dahil edilmesi konusu gündeme gelmiş, Rusya'ya NATO'nun Güney Kafkasya'ya girme ihtimali nedeniyle tepki göstermiştir. Bu da günümüzde yaşanan gerilimlerin ilk adımlarını ortaya koymaktadır. (Birsal, 2014, s.17)

Yine Ukrayna için kriz sayılabilecek durum ise; 2004'te 4. Kez devlet başkanlığı seçimlerinde, Cumhurbaşkanı adayları Viktor Yuşçenko'nun seçim kampanyasında kullandığı Turuncu rengi ile Turuncu devrim nitelendirilmesidir ancak ABD'nin olumlu olumsuz tepkisi bu dönemlerde pek yer almamışsa da 2014 krizi ile koalisyon hükümetinin kurulmasının ve erken seçimin taraftarı olmuştur. Ukrayna'nın geleceğine yönelik toprak bütünlüğünden yana olduklarını belirten ABD, krizin sonuçlarının Avrupa güvenliğini tehlikeye soktuğunun altını çizmektedir.

Ukrayna, Rusya ve Batı devletleri arasında sıkışmış, hükümet ve muhalefetin farklı tepkileri arasında kalmıştır. Yanukoviç yönetimi Batı'dan uzaklaşarak Rusya'nın hâkimiyetini istese de muhalefet Batı'nın desteği ile AB bütünlüğünü savunmaktadır.

AB, ABD'den sonra ikinci enerji tüketicisi olmasından dolayı, bu bölgede ilgi alanı içerisinde yer almıştır. Avrupa komşuluk politikaları ile 2007'de Bulgaristan ve Romanya'nın AB üyesi olmasıyla Ukrayna'ya ilgi daha da artmıştır. AB için, doğal gaz taşımacılığı, ekonomik ve ticari avantajlarından dolayı Ukrayna vazgeçilemeyecek ülke konumundadır. Kopenhag kriterlerini karşılayamayan, ticaretini küçük ülkeler ile

ilerletebilmiş olan Ukrayna, AB için büyük bir potansiyel olmasa da, Doğu Avrupa'da verimli toprakları bulunan, doğalgazın geçiş güzergâhında yer alan ve nüfusu genç olan bir ülkedir.

Çanlar Kırım için Çalıyor :

Ukrayna krizi başta iç mesele iken, Kiev'deki çatışmaların uluslar arası boyutlara taşınması ile birlikte, doğu ve batı olarak bölünmesi hesaplanırken, Kırım'ın bağımsızlığını ilan ederek referandum ile Rusya'ya bağlanması tamamiyle dengelerin değişmesine neden olmuştur. Muhaliflerin yönetimi ele alması ve devlet başkanının Rusya'ya kaçmasının ardından Rusya askeri faaliyetlerini arttırmıştır. Kırım'ı kendisine hareket sahası olarak seçmiştir. Ortaklık anlaşmasının imzalanamaması nedeni ile kanlı mücadeleler dönemi başlamış olup Kırım'a da sıçramıştır. İlber Ortaylı'ya göre; burada Rus nüfusunun 2 milyondan fazla olması demek kalabalık nüfusun sözü geçecek demek olduğundan olayların Rusya için olumlu sonuçlanması beklenen bir gerçeği ortaya koymuştur. Kırım'da Rus kökenli gruplar öncelikle parlamento binalarını işgal ederek, Rus bayrakları asmışlardır. Ukrayna'ya bağlı Kırım Meclisi referandum hazırlamıştır. Kırım, Ukrayna'daki Kiev yönetiminden ayrılarak Şehir meclisinde yayınladığı bildiri ile bağımsızlığını resmen ilan ederek Rusya'ya bağlanmak için adım atmıştır. Daha önce BM'nin Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılması için hazırlamış olduğu bildiriye atıfta bulunan Kırım, bu koşulların kendisi için sağlanmasını talep etmiştir. Kırımlılar 16 Mart Referandumunu ile bağımsızlığını ilan etmişler, Rus Rublesini de para birimi olarak kullanmaya başlamışlardır.

Hukuki gerekçeler üzerinde durmak gerekirse; Rusya'nın askeri müdahalesi meşru müdafaa olmadığından, sadece Rus vatandaşlarını korumak için yapıldığı tezi ortaya atılabilir. Ancak bunun da savunulacak bir yönü olmadığı aşikârdır. Kırım'ın resmi bir davet yaparak kurtarılmayı beklememesi de göz önünde bulundurulursa Rus müdahalesinin hukuka dayalı bir hareket olmadığı söylenebilir.(Topal,2014,s.29 "Kırım işgali ve uluslararası hukuk krizi")

Nato'nun Şemsiyesi Altından İletilen Tepkiler

Yaşanılan bu krizin etkileri de bölgesel anlamda güvenlik ve istikrarı tehdit eden unsurları ortaya çıkarmıştır. NATO Genel Sekreteri Rasmussen'in ortaya koymuş olduğu tablo, Rusya ile denizlerde yapılacak ortak işbirliklerinde duraksamalar, yakın gelecekteki askeri toplantılarının ertelenmesi gibi yaptırımların olacağını sinyallerini vermektedir. Avrupa'nın bu yaptırımlar ile ilgili açıklamalarda bulunmayışı da NATO'nun her alanda söz sahibi olarak inisiyatif kullandığını göstermektedir. Halbuki NATO ile Rusya kurumsal açıdan ortak hareket etme taahhüdüyle uluslararası hukuk yükümlülüklerini yerine getirme sözünü vermişlerdir. Bu durumda NATO bu hükmü yerine getirmeyerek kriz ortamını daha da ateşlendirdiği söylenebilir. Ayrıca Rasmussen'in bu krizde ön sıralarda söz sahibi olmasının nedeni; Rusya'nın Ukrayna için vermiş olduğu kararların her adımında çevre ülkelere yansıtacağı etkilere erken müdahale etme isteğindedir. Kırım'ı alan Rusya, ileride Ukrayna'nın tamamı için söz sahibi olma gibi bir durum içerisine girer ise; NATO ülkelerinin buna karşı çıkacağı ve sert müdahaleler olabileceği düşünülmektedir.

Rusya, ekonomik ilişkileri kuvvetli bir ülke olmasından dolayı NATO'daki ülkeler ile sağlam temelli ilişkileri mevcuttur. Bu ülkeler; ikili ilişkileri bozmamak adına direkt tehditler savurmak yerine NATO'nun güvenlik şemsiyesi altında, kriz için söylemlerini ortak bir şekilde sunmak istemektedirler. Enerji alanında güçlü olan Rusya'nın tepkisini almak istemeyen ülkeler hem bu krizin kendilerine yansımalarını engellemek hem de Rusya'yı kontrol altında tutmak istemektedirler. Diğer yandan Kırım'ın bağımsızlığını meşru görmediğini açıklayan ABD, Rusya'nın Ukrayna üzerindeki sert tavrına da tepki göstermektedir. ABD başkanı Obama, Rusya'yı Ukrayna'nın egemenliğini ihlal etmek ile suçlamaktadır.

Vladimir Putin Ukrayna krizinde yaşananlar için tepkiler olsa da, Kırım'ın Rusya'ya dahil olmasını hakikat olarak değerlendirerek, Sivastopol'daki Sovyetlerin Nazileri yenilgiye uğratmalarının zafer günü kutlamalarına katılmıştır. Sivastopol'de filolarını bulunduran Rusya, Yanukoviç döneminde doğalgaz indirimine karşılık olarak buradaki bekleme süresini 2047'ye kadar uzattığı da göz önünde bulundurulur ise; Batı'nın neden tepki gösterdiği anlaşılacaktır. Bu gelişmeler Rusya-Ukrayna ilişkilerini tırmandırırken diplomatik anlamda çözüm arayışlarını da zora sokmaktadır.

NATO üyesi Türkiye ise, Kırım'ı Ukrayna'nın bir parçası olarak gördüğünü ve toprak bütünlüğünden yana olduklarını belirtmektedir. Bu açıklama ile Türkiye'nin konuya kayıtsız kalmadığı ama aynı zamanda Rusya'yı resmi olarak kınamaması da dikkat çekilmesi gereken noktalardan biridir. Türkiye buradaki Kırım Tatarlarını göz önünde tutarak barış ve huzurun sağlanması için gayret göstereceğinin altını özellikle çizmektedir. Ancak her ülke olduğu gibi Türkiye'de Kırım'ın Rusya'ya katılmasına sıcak bakmamaktadır. Yine de iki tarafı da karşılıklı almak gibi bir niyet söz konusu değildir.

NATO Yaptırımlarının Sonuçları

NATO, Rusya'nın Kırım işgali ile sivil ve askeri işbirliklerinin askıya alma kararını Nisan 2014'te üye ülkelerin Brüksel'de yaptığı toplantıda açıklayarak, Ukrayna'ya yapılacak yardımın detayını konuşmuştur. NATO'nun bu tepkisinin çatışmaya dönüşmesi halinde Rusya'nın nükleer bir güç olması da

2001 yılı itibari ile NATO'nun ABD politikaları ile aynı çizgide hareket etmesinden yola çıkarak yapılan yaptırımların; daha çok ABD merkezli yaptırımlar olacağı ortaya konulmaktadır. ABD'nin Rusya'ya karşı yaptırımlarda bulunabilmesi için Rus enerjisine müdahale etmesi gerekecektir. Batı'nın da bu enerjiyi kullanması bu ihtimali de azaltmaktadır. ABD'nin bu alanda alacağı karar Almanya'nın ilk olarak tepki vereceği alanı oluşturmaktadır. (Askeroğlu, 2014)

NATO, Rusya'nın Kırım işgali ile sivil ve askeri işbirliklerinin askıya alma kararını Nisan 2014'te üye ülkelerin Brüksel'de yaptığı toplantıda açıklayarak, Ukrayna'ya yapılacak yardımın detayını konuşmuştur. NATO'nun bu tepkisinin çatışmaya dönüşmesi halinde Rusya'nın nükleer bir güç olması daunutulmamalıdır.

Son yaptırım olarak; 2 Mayıs 2014'te Kırım tatar lideri Mustafa Abdülcemil Kırımıoğlu'nun Moskova'dan kırıma girişine izin verilmemesinin ardından halkın miting düzenlemesiyle, Rusya Kırım tatar meclisini kapatmakla tehdit etmektedir. Rusya'nın baskılar sonucunda aldığı tepkilere cevaben Kırım'ın Rusya'ya katılmasındaki isteğin altını özellikle çizmektedir. Kalkınma ve ekonomik desteğin bu şekilde güçleneceğine inan bir Rusya modeli ortaya konulmak istenmektedir.

SONUÇ

Kırım'ın politik istikrarsızlığı yakalamaması Rusya'ya yaramıştır. Rusya'nın, Ukrayna Krizi'nde elini güçlendiren durum; Kırım Referandum'u olmuştur. Ancak tek taraflı bir bağımsızlık ilanını uluslararası adalet

divanı üyeleri başta olmak üzere ülkelerin bu referandumu tanımaması durumu söz konusudur. Kırım yönetimi, ekonomik sorunlar için çözüm arayışındadır ancak Ukrayna yönetimi; kamuoyuna Kırım'ın zor durumda kaldığını belirterek, problemlerini halledemeyeceği yönünde bildirimlerde bulunmaktadır.

Türkiye ise, kuzeyinde ve güneyinde gerçekleşen birleşmelerin ve ayrılıkların etkisi ile hamlelerini NATO destekli olarak devam ettirse de, 21. Yüzyılın getirmiş olduğu tehdit algılarındaki farklılaşmalar nedeni ile net bir biçimde stratejik politikasını ortaya koyamamaktadır.

Rusya'nın arka bahçesine başka ülke ya da birlikleri sokmaya niyeti olmadığı açıktır. NATO'nun askeri caydırıcılık tedbirleri de sonuç vermeyecek gibi görünüyor. Kırım için gelinen noktanın aynısı neden Ukrayna'nın tamamı için gerçekleşmesin? Ukrayna batı ve Rusya arasında tercih yapma seçeneğinde kalır ise Rusya'nın taviz vermeyeceği Batı'nın da tahmin edeceği bir durumdur. Ekonomik, siyasal ve kültürel anlamda Rusya'dan gelen tarihi mirası bırakamayan Ukrayna'nın kaderi az çok çizilmiştir. Sivastopol'ü hakimiyet altında tutan Rusya Akdeniz'deki hakimiyetinden vazgeçmeyecektir. NATO'nun gerçekleştirdiği tatbikatlara Rusya davet edilmese de Kaliningrad'da yaptığı tatbikat ile Rusya'nın meydan okumalarına sahne olunacağı söylenebilir. Rusya bu tatbikatı, Amerikan füze savunma sistemlerine karşı yapılan bir karşılık olarak nitelendirmektedir.

Doğalgaz dağıtımı için önemli bir bölge olan Ukrayna'da Rusya, Avrupa'nın gazını yönetecektir. Boru hatları ve güzergâhları Rusya için önemli olduğundan, denetimi elinden bırakmayacaktır. Herhangi bir savaş olmasa dahi Kırım'ın durumu Rusya ve Batı ilişkilerini derinden etkileyecektir. Rusya aynı zamanda nükleer güç olmasından dolayı savaş ortamının oluşturulmamaya çalışılması gerekmektedir. Bu durumda da başta ABD olmak üzere Rusya'yı yalnız bırakma politikası izlenebilir. Rusya soğuk savaş dönemindeki deneyimi ile buna izin vermeyeceğini hissettirmektedir.

Kiev yönetimi, AB üyeliğini hedefleyerek, Kırım için savaşmaya devam edecektir. Krize rağmen AB'nin Ukrayna ile ortaklık anlaşmasının siyasi kısmı imzalaması, hukukun üstünlüğünün devam ettirilmesi bölge halkı için gerekli görüldüğünden ve ticaretin devam ettirilmesinden yana olduğunu gösteriyor. Serbest ticaret için de imzalanması beklenen anlaşmanın Rusya'yı zora sokacağı gerçeğini ortaya koyuyor. AB aynı zamanda Rusya'ya ilave yaptırımlarda da bulunacağını açıklamaktan çekinmiyor.

2008'de Gürcistan'dan ayrılan Güney Osetya seçimlerinde Rusya'yı destekleyen partinin seçilmesi ikinci Kırım vakasının endişesini getirmiştir. Ayrıca Kırım gibi Güney Osetya'yı da bağımsız olarak varsaymayan NATO, Rusya'nın bu ülkeleri kendisinde toplayarak Akdeniz'deki hâkimiyetini arttırmasından endişe etmektedir.

Son olarak; 29 Mayıs'ta yapılan Avrasya zirvesine bakılacak olursa; önce Ukrayna, sonra Kırgızistan ve Ermenistan'ın dahil edilmesi ile Avrasya birliği oluşturulmak için projeler hızlandırılmıştır. Bu birlik ile Rus kimliğinin inşası ve aidiyet duygusu güçlendirilmesi planlanmaktadır.

1. YILDIRIM, Yusuf, <http://eprints.sdu.edu.tr/793/1/TS00857.pdf> Rus Dış Politikasında Ukrayna Faktörü
2. EROL, M. Seyfettin, "UKRAYNA-KIRIM KRİZİ" YA DA "İKİNCİ YALTA SÜRECİ"
http://www.karam.org.tr/Makaleler/635769938_1-Mehmet%20Seyfettin%20Erol.pdf 01.06.2014
3. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/221399025_01AkmanHalil-trh-1-20.pdf 09.06.2014
4. ASKEROĞLU, Sabri, "Ukrayna Krizinde son durum ve rusyanın müdahale olasılığı"
<http://www.21yyte.org.tr/arastirma/ukrayna/2014/05/01/7570/ukrayna-krizinde-son-durum-ve-rusyanin-mudahale-olasiligi> 10.06.2014
5. BİRSEL, Haktan, (2012) Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı "Madalyonun İki Yüzü", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, sosyal bilimler dergisi, Sayı:25, ss.109-124.
6. <http://media.dunyabulteni.net/file/2014/kirim.pdf> 10.06.2014
7. <http://www.dw.de/g%C3%BCney-osetyada-sand%C4%B1ktan-rusya-%C3%A7%C4%B1kt%C4%B1/a-17694201> 12.06.2014
8. <http://www.aksam.com.tr/guncel/kirimda-yasanan-krize-rus-nufusu-neden-oldu-c2-c2/haber-290089> 12.06.2014
9. http://file.setav.org/Files/Pdf/20140320184806_ulke-ici-krizden-uluslararasi-soruna-ukrayna-kirim-meselesi-pdf.pdf 12.06.2014